

Peter Gregor

Básnik a bohém menom „Pierre“

(27.2. 1944 – 11.3. 2014)

Spisovateľ, poet, aforista a dramatik Peter Gregor sa vo februári 2014 dožil sedemdesiatky. O niekoľko dní neskôr sme sa s ním lúčili, tak ako si to pred smrťou prial: Ján Gallovič prečítal jeho *Denník nebožtka* a odznela pesnička Leonarda Cohena *Dance me to the end of life*. Zakázal cirkevný či civilný obrad, pretože neznášal nostalgiu, pátos, oslavovanie, ba ani spomienky na svoju adresu. Nám, čo sme sa zúčastnili na pohrebe, odľahlo, že sme sa s „Pierrom“ rozlúčili cez jeho skvelý text a ticho v spomienkach, tak ako sme ho každý z nás poznali a vnímali. Nasledujúci text, o ktorý ma požiadala Gregorova manželka Anka, bol na pohrebe k dispozícii. Gregor pravidelne písal aforizmy pre *Kritiku&Kontext* a v roku 2004 (2-3/2004) sme mu venovali profil.

Peter Gregor tvoril a vydával svoje dielo takmer pol storočia a jeho štýl a spôsob vnímania sveta mapuje svoju dobu bez toho, aby po roku 1989 musel čokoľvek revidovať, meniť či dovysvetľovať. Takmer každý významný literát ho na Slovensku poznal, no napriek tomu je zarážajúce, že Gregor zostáva širokej verejnosti alebo v zahraničí neznámy aj po roku 1989. Bohužiaľ, Gregor sám si nevedel robiť propagáciu a agentúry na to určené sa starajú o svoju prevádzku alebo o pár vyvolených. Nakoniec, nepatril do žiadneho prúdu či skupiny a za tie roky bol príliš zvyknutý byť mimo, aby túžil byť „in“. A keďže na kritikoch videl len máločo dobré, nemal ho vlastne ani kto propagovať. Napokon, Gregor dokázal svojimi cynickými poznámkami uraziť až zraniť, a mnohí, čo ho aj rešpektovali, sa mu často snažili vyhnúť alebo ho ignorovali. Ale, ako o ňom výstižne napísal literárny kritik Vladimír Petřík: „S cynizmom to býva tak, že je obyčajne pancierom citlivých ľudí....“

Napriek celej Gregorovej polstoročnej literárnej výpovedi, niečo mi v jeho profile vždy chýbalo, niečo, čo som za tie desaťročia intuitívne cítil, ale z jeho strany to zostalo nevypovedané a nepomenované. Pokúsim sa o akési vlastné, celkom subjektívne vysvetlenie osoby Petra Gregora, ktorého jedna bratislavská societa pozná pod menom „Pierre“. Možno ani on, ani mnohí, čo ho poznajú, nemusia so mnou súhlasiť, ale bolo by škoda nevypovedať túto jeho neznámu ľudskú „story“.

Gregora som totiž poznal už takmer päťdesiat rokov, teda od útleho detstva. Poznal sa najskôr s mojou mamou, neskôr sa priatelil hlavne s mojou staršou sestrou a jedno obdobie, ktoré trvalo takmer dvadsať rokov, nás pravidelne navštevoval. Potom sme sa dlhé roky stretávali len náhodne a nejako zvlášť sme svoju spoločnosť nevyhľadávali. Posledné roky sme však boli častejšie v kontakte a debatovali hlavne o politike a o tom, čo nás po roku 1989 zastihlo. Našťastie, aj tie najtemnejšie politické témy vedel vždy odľahčiť humorom. Ved'len málokto vedel vymyslieť bonmot alebo povedať dobrý vtíp tak dokonale a s takou chuťou ako on. Napokon, v jeho reči vždy bolo cítiť jemný sarkazmus či iróniu, často voči sebe samému. Opisy iných – priateľov aj zatratených – boli plné suchého, uštipačného humoru, ktorý dokonale vystihol ich podstatu.

Osud a oblečenie

Takmer v každom rozhovore sa redaktori Gregora pýtali na jeho impozantný a nápadný zovňajšok a našťastie, takmer zakaždým ponúkol inú odpoveď. Vskutku, Gregor sa vždy majstrovsky obliekal. Súhra topánok, nohavíc, saka, košeľe, hodiniek, účesu, tmavých okuliarov, tabatierky, zapalovača či spony do kravaty a jedného času aj súhra oblečenia s veľkou dogou, bola vždy dokonalá. Veci, ktoré

Gregor nosil si za socializmu nemohol kúpiť v konfekčných obchodoch, a preto materiál často kupoval v Poľsku a väčšinu vecí si dával šiť na mieru. K tomu všetkému vlastnil a pestoval telo a chôdzu, ktoré nedovolili karikovať nespočetné kombinácie odevov.

Niekoľko by sa mohol spýtať, prečo sa básnik, aforista, poviedkar a autor mnohých rozhlasových hier potreboval prechádzať po Bratislave ako fantóm kontrastujúci so svojim okolím. Jedna odpoveď jednoducho znie, že sa chcel nápadne odlišovať od tej šedivosti, nevkusy a ľahostajnosti k vlastnému zovňajšku, ktoré nás v šesťdesiatych rokoch, ako aj počas normalizácie všade obklopovali. Niet divu, že na mnohých ľudí, s ktorými som rozprával, pôsobil výstredne, ako nejaký slovenský dandy. Tento imidž sa však nezhodoval ani s tým, čo Gregor písal, hovoril či ako sa správal. Povedané ináč, nič z Gregorovej práce a postojov nepotrebovalo extravagantné oblečenie, aby to jeho persónu nejako dokreslilo. Zároveň si bol vedomý, ako môže jeho zovňajšok lákať k stereotypizácii vnímania jeho osobnosti. V jednom rozhovore, keď sa už x-tý novinár pýtal na jeho obliekanie, Gregor odpovedal dosť podráždene: „Poruším, s vašim dovoľením, bontón rozhovoru, ktorý diktuje odpovedať len na to, na čo sa pýtate. Pre satirika naozaj nie je ani výhodné, ani bezpečné byť nápadným len svojím oblečením. Vystavuje sa riziku, že ho satirici budú považovať za módného satirika a módni panáci za satiru v móde.“

Tak prečo celý život bazíroval Gregor na takom výstrednom zovňajšku? V jednej svojej odpovedi tvrdil, že je to jednoducho vec vkusu, no myslím si, že to bol len podružný argument. Možno sa mýlim, možno vkladám významy tam, kde nie sú, no Pierrova kontinuita (aspoň pol storočia trvajúca) oddeľnosť v zovňajšku nebol jeho narcizmus, ale spôsob, ako sa chcel vymedziť z konformného

sveta okolo seba, odignorovať ho a zároveň odmietnuť trvalú ľahostajnosť k ľudskej dôstojnosti. Prečo sa však ako mysliača a citlivá bytosť, ktorej na to mohol slúžiť len rozum, musel takýmto spôsobom izolovať v tej socialistickej šedivosti?

Môžeme namietkať, že ak sa chcel takto vyčleniť, mohol sa stať disidentom. Čo by však pre človeka ako Gregor znamenalo byť disidentom? Nikdy nevyznával komunistický režim, nemal k nemu vzťah, nečerpал z neho inšpiráciu a jeho komentáre tohto politického panoptika boli nadčasové a ironické voči tomu, čo ho obklopovalo. Režim mu bol cudzí tak vo svojom počiatočnom nadšení a primitivizme, ako aj neskôr v konzumnom cynizme reálneho socializmu. Proti čomu sa mal postaviť, za koho a za čo? Gregor nikdy nebol komunistom na rozdiel od väčšiny disidentov, ktorí svoje pôvodné presvedčenie a nadšenie olutovali a svojím vzdorom voči komunistickému režimu sa zároveň vyrovnávali s vlastnou komunistickou minulosťou. A počas normalizácie sa nikdy vo svojich prácach, nedajbože činoch, nespreneveril svojmu presvedčeniu, hoci ani pred rokom 1989 ani po ňom nebol militantný antikomunista. Bol skôr ľavičiar v spoločnosti, ktorá autentickú lavicu nepoznala a dodnes nepozná.

Jeden spôsob, ako Gregor utekal z desivej reality reálneho socializmu, bol jeho až magický vzťah k Dunaju a k vodáctvu, ktoré vnímal ako priestor na únik a zdroj energie. Po jednej obligátnej poznámke redaktora o jeho vzťahu k Dunaju, sa vyznal: „Keby išlo o ľudskú bytosť, nazval by som ho láskou, keďže nejde o bytosť – závislosťou.“ Vodáctvo, lodenica, zvláštne ticho a prúdenie rieky pomáhalo vytvárať jeden mikrosvet ľudí, ktorý sa pokúšal izolovať od marazmu socializmu. Inokedy o tomto svete napísal: „Ostatných tridsať rokov od skorej jari do pozdnej jesene som veľa času strávil

na Dunaji. Je to pre mňa viac ako len sled vodáckych sezón, je to bezmála polovica dospelého života, ale i polovica spôsobu života“. A pokračuje: „Je to – okrem iného – aj jedna možnosť úniku, aj okno do iného sveta, lebo tam dolu, na biednom zvyšku toho, čo nám z Dunaja zostalo, je iný svet, iné dimenzie, iné myšlienky, starosti a zážitky. Mám tam radšej život. V prírode sa cítim ako pobožný v chráme a z pobytu na Dunaji sa vraciam ako vymenený, za lepšieho, rozumie sa, takže to vždy pár dní trvá, kým sa všetko opäť pokazí.“

Terezín a príznak náhody

Keď som sa však pokúšal zosúladiť Pierrove myšlienky, humor a poetiku, jeho spôsob života a postoj k svetu s jeho originálnym imidžom, niečo mi v mozaike chýbalo. Niečo významné a nevy povedané malo naňho vplyv, čo možno ani sám nechcel alebo možno nevedel vypovedať.

Možno rodinné pozadie najlepšie vysvetlí a doplní to, ako Gregor písal, ako nazeral na svet a ako sa sám v ňom vnímal. Na jeseň v roku 1944 po vypuknutí SNP ho ako päťmesačné nemluvňa s rodičmi a so starou mamou deportovali z tábora v Novákoch do Terezína. Rodina aj tam našťastie prežila – slovenskí fašisti či nemeckí nacisti ich už nestihli zavraždiť, tak ako to mali vo svojom beštiálnom pláne. Tak ako niektorí, čo prežili holokaust a zostali na Slovensku, aj Gregorova rodina si po vojne zmenila meno, konvertovala na gréckokatolícke vierovyznanie a odišla z Prešova, odkiaľ jeho rodina pochádzala. Jeho rodičia nechceli viac vystavovať seba a svoje deti otvorenému a latentnému antisemitizmu, ktorý v našom regióne mal a má živnú pôdu a počas druhej svetovej vojny sa v Tisovom režime zvrhol na rasizmus najhoršieho zrna. Hoci Gregor túto kapitolu svojho života poznal,

nikdy ju nezdôrazňoval a ani o nej nehovoril. Jednak preto, ako vravel, že nik sa ho na to nepýtal, jednak to nevnímal ako určujúci moment svojej existencie. Zároveň si treba uvedomiť fenomén, že mnohí, ktorí prežili holokaust, svoju skúsenosť celkom prirodzene vytesňujú zo svojho vedomia. Nepochybne však táto prežitá hrôza zanechá stopy a trvalo pôsobí na psychiku, a to v rôznych nevysspytateľných smeroch. Na dospelých, čo prežili holokaust okamžite a na tých, čo si to nepamätajú, postupne, keď si začnú uvedomovať svoju existenciu ako príznak náhody. Nevieť presne, ako to vnímal Gregor, ale je celkom možné, že to nechcel a možno ani nedokázal verbalizovať. Pokúsim sa to interpretovať cez jednu epizódu, ktorej som bol svedkom.

Niekedy začiatkom deväťdesiatych rokov som raz popoludní debatoval a prechádzal sa po Bratislave s Ďurom Špitzerom. To bol vzácny spôsob diskusie, pretože hovoril múdro, a ak chcel niečo zdôrazniť, jednoducho sa na chvíľu zastavil a otočil sa k vám a tak svoje slová podčiarkol. Boli sme pod Michalskou bránou – tam medzi dvoma bránami, keď sa zrazu objavil Gregor v spoločnosti dámy a – ako sa eufemisticky vraví –, v dobrej nálade. Pozdravil som ho, odzdravil, pozrel sa na Špitza a bez slova sa objali. Takmer nič si nepovedali. Nebolo treba. Pýtalo ich niekoľko vecí. Bezprostredne to bol ich vzťah k Dunaju – obidvaja boli vodáci, splavovali ho z jednej lodenice.

Gregora a Špitza však spájala hlbšia osud. Špitzer prežil v blízkosti smrti roky v táboroch a v Povstaní a Gregor určite vnímal dvojnásobnú náhodnosť svojej existencie v dôsledku svojej terezínskej skúsenosti. Ani jeden, ani druhý svoje židovstvo nikdy nezdôrazňovali, hoci Špitzer ku koncu života objavoval židovské témy a náboženské múdrosti a lutoval, že ich nepoznal skôr. Táto indiferentnosť ku konfesii pramenila jednak z toho, že v nej neboli

vychovávaní, a jednak z toho, že boli ateisti. Gregor mi raz formuloval svoju pozíciu cez výrok z Talmudu, v ktorom sa vraví, že človek môže veriť v Boha alebo byť proti nemu. Odmietnuť jeho existenciu je však hriech. Gregor vnímal svoj ateizmus v bytí proti Bohu.

Prežiť Terezín ako nemlúvňa je zdanlivo viacnásobné šťastie, pretože človek prežije a súčasne v tom veku ohrozenie svojej existencie nevníma. Ten znásobený pocit bezmocnosti v blízkosti diabla si človek uvedomí až postupne v dospelosti, hoci už v zdanlivom bezpečí a neohrození. Človek ako Gregor, ktorý prežil len vďaka desivej náhode, sa nemohol cítiť šťastne a bezpečne nikdy a nikde. Vidiac okolo seba beznádejný svet 20. storočia, kde popri stelesnenému zlu vo forme Stalina a Hitlera, okolnosti vyprodukovali celý vejár pseudocharakterov od švejkov až po eichmannov, kde sa prítomnosť zla znova a znova pripomína.

Pierre nikdy nestál pred súdom a nemusel sa nikým a ničím obhajovať. Jeho životná skúsenosť mu už jeden súd pripravila, a možno aj preto sa pred týmto uštvaným a často pokryteckým svetom chránil a vymedzoval cez svoje dielo a cez svoj zovňajšok. Vo svojich textoch nezradil ani svoju dôstojnosť ani svoj cit. Nemal komu a za čo skladať účty. Vo svojich prácach nám často ponúka ostré zrkadlo, občas svet karikuje, aby sme ho vnímali nie-

len v povrchnej forme, ale aj v jeho krásnom i hrozivom potenciáli.

Verme, že jeho novovydané a staršie diela si konečne nájdú širšie publikum a Gregor, bohužiaľ už po smrti, zaujme miesto, aké si určite zaslúži. To, že aj dnes je Peter Gregor málo známy, nereflektuje kvalitu jeho umenia, skôr svedčí o našej dobe a o našej spoločnosti. Totiž, spoločnosť bez takých, ako je Pierre Gregor, sa stáva nudná, banálna a nakoniec bezradná.

Samuel Abrahám

